

הסברי הפסוקים

פרשת יתרו

כיתה ב'1

יתרו מתגיר. דגשים: גדלותו של ד'. ענוותנותו של משה והכרת הטוב שלו. וגם למדנו מה זה גר וממילא כיצד להתייחס אליו.

פרק י"ח (א) **וַיִּשְׁמַע יְתֵרוֹ כֵּהֵן מִדֵּיָן** – שהיה כומר לע"ז. והיה מנסה את כל סוגי האלילים, וגילה שהכל שקר [דיברנו על כך שהרבה שמעו – "שמעו עמים ירגזון", אך לא באו, ורק הוא שמע ובא, (וגם עמלק שמע ובא...)]. **חֲתָן מֹשֶׁה** – יתרו תולה במשה, ולשעבר כתוב "יתרו חותנו"². **אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ**³ – בעבור משה ובעבור עם ישראל (אבע"ז). בגלל גדלותו של משה שהוא שקול כנגד כל ישראל הוא מוזכר בפני עצמו⁴. המכות, קריעת ים סוף, מן, שליו, באר, ענני הכבוד וכו' (מדרש). **כִּי הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם** – ובעיקר עצם זה שעם ישראל יצא ממצרים, ד' לקח את עם ישראל לעם, אוהב אותו ודואג לו, ולכן יתרו מרגיש רצון להתחבר לעם הזה.⁵

(ב) **וַיִּקַּח יְתֵרוֹ חֲתָן מֹשֶׁה אֶת צִפְרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה** – ולא כתוב את ציפורה בתו, כי זה התואר החשוב שלה (אבע"ז). שהרי משה נחשב מלך (חזקוני). **אֲחֵר שְׁלוּחֶיהָ** – אחרי ששלח אותה משה למדין (כשהלך משה למצרים יחד עם ציפורה ובניה פגש אותו אהרן בהר האלוקים והציע לו לשלוח אותם חזרה למדין כדי שלא יסבלו במצרים).

(ג) **וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ אֲשֶׁר שָׁם הָאֱחָד גִּרְשֹׁם כִּי אָמַר** – משה. **גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נֹכְרִיָּה** – במדין, שאינה הארץ בה נולדתי. "גר שם". משה כ"כ רוצה לחזור להיות עם אחיו, ולכן בוחר לקרוא בשם הזה.

(ד) **וְשֵׁם הָאֱחָד⁷ אֱלִיעֶזֶר כִּי** – אמר משה. **אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצֵּלֵנִי מִתַּרְבַּ פְּרַעְה** – אחר שהרגתי את המצרי. משה קרא כך לבן השני, כי הוא נולד אחרי שפרעה מת (ספורנו).⁸

(ה) **וַיָּבֹא יְתֵרוֹ חֲתָן מֹשֶׁה וּבָנָיו** – של משה. **וְאֵשֶׁתוֹ⁹ אֶל מֹשֶׁה אֶל הַמִּדְבָּר** – יתרו עוזב חיים טובים והולך אל מדבר מקום חם וללא מים. **אֲשֶׁר הוּא** – משה חָנָה שָׁם הָרַק אֱלֹהִים – יתרו מגיע להר סיני, אף שעם ישראל נמצא ברפידיים, ומשם הוא שולח שליח (הלכנו לפי השיטה שיתרו בא לפני מתן תורה).

(ו) **וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה** – כיצד הוא אמר לו? ע"י שליח.¹⁰ **אֲנִי חֲתָנְךָ יְתֵרוֹ בָּא אֵלַי וְאֵשֶׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיךָ עִמָּה** – ולמה לא בא ישר? כי מן הנימוס אפילו לבית שלו לדפוק לפני שנכנס, כ"ש למקום אחר. וזאת כדי שיוכל משה להכין לו מקום (ספורנו).

(ז) **וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֲתָנוֹ** – הדגשנו את ענוותנותו של משה שהוא כמו מלך (בכור שור), והוא הולך מרפידיים עד הר סיני בשביל לקבל את פניו של יתרו.¹¹ משה מכיר טובה ליתרו ולכן הוא בא להקביל את פניו (ספורנו). אהרון רואה שמשה יוצא וישר הוא מצטרף, אליו מצטרפים הזקנים, ועוד רבים רבים שרואים את משה הולך. [משה הולך לאוהל של יתרו ולא של ציפורה להראות שהוא מכיר טובה ליתרו (אוה"ח)]. **וַיִּשְׁתַּחוּ** – משה ליתרו (אם היה כתוב "וישתחו" היה הפירוש – זה לזה). **וַיִּשָּׁק לוֹ** – משה ליתרו. **וַיִּשְׁאַלּוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם** – סיפרנו על רבן יוחנן בן זכאי שהיה מקדים שלום לכל אדם. **וַיָּבֹאוּ הָאֵהָלָה** – לאוהל של משה ברפידיים. (אבע"ז).

¹ מהרב נחום: עד פרק י"ט פסוק י"ח.
² פתיחה: הוצאתי שני ילדים במערכה הראשונה הם נכנסו יהודה עם גמרא. שאלתי את שמואל – מי אתה? שמואל, אני מהכיתה של יהודה! תולה בגדול מערכה שניה: אני מסביר להם שלבנתיים שמואל נהיה ת"ח. שמואל נכנס עם 3 גמרות, אני שואל את יהודה – מי אתה? אני מהכיתה של שמואל. תולה בגדול.
³ הרחבה: לשאול את התלמידים מה היו הדברים?
⁴ תשע"ג: – הציל אותו ביאור ומפרעה. עשה אותו נביא ומנהיג ועושה מופתים, גידל אותו בעיני פרעה ובעיני העולם (רשב"ם), הוסיף ילד נפלא – שלא פחד מפרעה (רמב"ן).
⁵ תשע"ג: שהרי אף עבד לא יכל לצאת וכאן עם שלם יוצא. הוספנו ע"פ המהר"ל שהיו בתחילה 70 נפש והנה כעת יוצא עם שלם, נוצר פה עם.
⁶ תשע"ג: – הבאת 'וורט' של האוה"ח שליתרו היו שני כינויים: 'כהן מדין' ו'חותן משה', יתרו 'לקח' את התואר 'חותן משה'.
⁷ תלמידים תשע"ד: ילדים שאלו למה לא כתוב "ושם השני"? אחד ועוד אחד (אבע"ז), אמרתי להם שבא להראות שאין אחד חשוב מהשני.
⁸ צ"ע. למה נכתב עכשיו, והרי הוזכר כבר?
⁹ הוספה: לעיל "שני בניה", וכאן "בניו". לעיל הקדים ציפורה ופה הקדים בניו, ולקמן בפסוק ו' שוב הקדים ציפורה, וכתב "אשתך ובניה". המדרש שכל טוב אומר שכתוב 'בניה' כי גדלו אצלה. ובפסוק ה' בא לומר את דרך הליכתם קודם הבנים ואז ציפורה. ומכילתא – שלא תחשוב שהיו בניה מאיש אחר, לכן אמר בניו.
¹⁰ תשע"ג: בנימין הזכיר את המדרש שיתרו רצה להיכנס אבל מחמת ענני הכבוד הוא לא יכל להיכנס (הדגשנו שאיננו יודעים כיצד נראו ענני הכבוד, וברור שאין זה 'קיר'). הילדים קצת התבלבלו בין שני ההסברים. תשע"ד: הוא הביא לשליח אגרת ובאגרת היה כתוב: (רמב"ן). ונראה לי שאינו מוכרח להוסיף את זה.
¹¹ הרחבה: (סיפרנו על יבל"א הרב זלמן נחמיה גולדברג שליט"א שנסוע באוטובוס, ועל הרב מרדכי אליהו זצ"ל שנסע באוטובוס בצעירותו).

(ח) וַיִּסְפֹּר מֹשֶׁה לְחֹתָנָיו אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְפָרְעֹה וּלְמִצְרַיִם – שאלנו: מה צריך לספר הרי יתרו יודע? המתוקים ענו: א. לשמוע ממי שראה. ב. בשמועות יש הרבה דברים לא נכונים. ג. יש המון פרטים שהוא לא ידע. **עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל** – בשביל עם ישראל. עם ישראל הוא העיקר, והכל בשבילו (עיין מלבי"ם). **אֵת כָּל הַתְּלָאָה** – כל הצרות והיסורים. תלואה מלשון עייפות¹². דברים שגורמים להיות עייפים. הרעב, הצמא, עמלך ועוד. [הזכרנו שלמי שמתגייס מספרים את הקשיים שיש להיות יהודי, כי בהתחלה מאוד קשה לקיים את המצוות, ורק אחרי שמתאמצים אז מתמלאים בקדושה ובשמחה. לכן משה מזכיר לו גם את הקשיים]. **אֲשֶׁר מִצְאָתָם בְּדֶרֶךְ** – שקרו להם בדרך. **וַיַּצִּלֵם ה'**:

(ט) וַיַּחַד יִתְרוֹ – יתרו שמח (מלשון חדווה)¹³. **עַל כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְיִשְׂרָאֵל** – וביחוד על .. **אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם**:

(י) וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם – את עם ישראל (רמב"ן)¹⁴. **מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פָּרְעֹה** – מרשות מצרים ופרעה. **אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת הָעָם מִתַּחַת יַד מִצְרַיִם** – מכל הסבל שעבר במצרים (אונקלוס), וכך מסביר את רש"י ברש"י (כפשוטו).

(יא) עָתָה יִדְעָתִי כִּי גָדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹהִים – יתרו הכיר את כל האלוהים, עכשיו הוא יודע הרבה יותר מלפני כן שד' הוא גדול מכולם. **כִּי בְּדִבְרֵי אֲשֶׁר זָדוּ** – באותו דבר שבו עשו את הרשעה – הזדון **עָלֵיהֶם** – אותו דבר בא עליהם ונענשו. המצרים רצו לזרוק את התינוקות ליאור ולכן הם טבעו בים. (וכן היה בכל מכות מצרים).

יתרו ראה ב'מידה כנגד מידה' את יכולתו של ד' יותר מכל אליל. למה? הדגמנו ארצות שכל אחת טובה במשהו אחר, ואם יתקפו אותה במה שהיא לא טובה ינצחו אותה, אבל הקב"ה בכל דרך שהיא הוא יכול להעניש (ולא כמו שחשב טיטוס שביבשה ד' לא ינצח אותו, ולא כמו שחשבה זרש שכיוון שד' לא הציל אף אחד שרצו לתלות היא תצליח לתלות את מרדכי. מובא בתיב"ע אסתר ה':י"ד) נ"ל שיש לזה עוד סיבה – הקב"ה לא סתם מכה, אלא עונש על מה שעשו (בדומה במלבי"ם).

(יב) וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֲתָן מֹשֶׁה עֲלֵה – הכל עולה כליל לד'. **וּזְבָחִים** – שלמים **לְאֱלֹהִים** – יתרו לקח מן הדם הזה והיזה עליו לצורך גרות (רמב"ן). יחד עם זה טבל ומל לצורך גירות. **וַיָּבֵא אֶתְרֹן וְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַכֵּל לֶחֶם** – סעודה, (כמו שראינו כבר בכמה מקומות). שאכלו מהשלמים (אבע"ז). **עַם חֲתָן מֹשֶׁה** – ששמחו איתו שהתגייס (ספורנו). **לְפָנֵי הָאֱלֹהִים** – למה זה נחשב סעודה לפני ד'? שכיוון שסעודה זאת נעשית עם משה רבינו עבד ד' נחשבת הסעודה כאילו היא לפני ד'. אפה היה משה? הוא שימש בסעודה הזאת בענוותנותו.

עצת יתרו. דגשים: עם ישראל רוצה לשמוע את דבר ד' רק ממשה, ואף מוכנים הם לחכות יום שלם כי הם רוצים לשמוע רק את משה. יחדו של משה רבינו כמסור התורה. משה רבינו מוסר את הנפש בשביל העם שלו. צדיקותם של עם ישראל – כל כך הרבה יכולים להיות דיינים. ענוותנותו של משה לשמוע ליתרו.

הקדמה: פניתי לילד מהכיתה וסיפרתי שהוא פינצ'ר כדור של חבר שלו תוך כדי משחק. אפשר לשאול שאלה זאת את אבא, את הרב, את רה"י, את רב העיר, את הרב הראשי. אם משה רבינו היה פה היית רוצה לשאול אותו? אמנם היינו מתעלפים, אבל ודאי שזה הכי טוב. למה? הסברנו שכך אנו פוגשים את דבר ד' בצורה הכי נפלאה. כך רצה עם ישראל – לשמוע רק ממשה רבינו. הם היו רוצים שיהיו להם דיונים, רק כדי שיוכלו לשאול. (כמו שפעם פגשתי ת"ח, וניסיתי לחשוב על שאלות לשאול אותו רק כדי לזכות לדבר איתו). משה רבינו מתאמץ ומוסר את הנפש בשביל זה¹⁵. **(יג) וַיְהִי מִמָּחָרָת – יום אחרי בוא יתרו (אבע"ז).** **וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לְשַׁפֵּט אֶת הָעָם** – שהרי קיבלו במרה דינים, והיו הרבה שאלות שהתעוררו בין אדם לחברו. **וַיַּעֲמֵד הָעָם עַל מֹשֶׁה** – חיכה בתור בשביל לשאול שאלות את משה¹⁶. **מִן הַבֹּקֶר עַד הָעֶרֶב** – חיכו הרבה זמן. ולמה? כי כולם רצו לזכות לשמוע דווקא את משה רבינו שזה מדרגה הרבה יותר עליונה¹⁷.

(יד) וַיֵּרָא חֲתָן מֹשֶׁה אֵת כָּל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה לָעָם – שגורם להם לחכות הרבה זמן. וַיֹּאמֶר מֶה הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מִדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבֶדֶד – ואינך לוקח איתך עוד שופטים, ובגלל זה (רשב"ם) **וְכָל הָעָם נֹצֵב עָלֶיךָ** – עומד לפניך מן בוקר עד ערב:

¹² חידה: אפה כתוב 'תלואה'? וילאו מצרים, וילאו למצוא הפתח.
¹³ תשע"ד: התורה נקטה דווקא לשון "ויחד" כדי לרמוז שנעשה בשרו חידודים חידודים מרוב שמחה (כי השמחה משפיעה על גופו של האדם כמו שהיה ליעקב אבינו), אוה"ח. דעת הרב נחום שזה מבלבל את הילדים, ואם מזכירים את נעשה בשרו חידודים צריך להזכיר לפי רש"י, שלא ישאר ללהם הסבר של חידודים לא לפי הפשט של המדרש.

¹⁴ רבים מסבירים את משה ואהרן, ולא הסברנו כן.
¹⁵ הרחבה: סיפרתי על הגרמ"א שבהיותו בן 14 הייתי מגיע אליו. בתחילה הייתי מגיע בסביבות 5 וכותב את עצמי. ואז ב7 הגיע המשמש של הרב, והיה אומר לאנשים מתי הם צריכים להגיע. לאט לאט הגיעו יותר ויותר אנשים. עד שב4 היו המו אנשים והמשמש היה שואל – מי הגיע ב12 מי ב11 וכו'. אז כשראו שזה ככה הפסיקו את הכניסה היחידית לרב, והיו מביאים פתקים. זה עניין של חוסר ברירה. הרב היה מוסר את עצמו לענות לשאלות הציבור. סיפרנו על רבי שמואל סלנט שהיה זמין בכל שעות היממה לשאלות, שאלו אותו למה אתה לא עושה קבלת קהל כנהוג? אז הוא ענה שלמד זאת מד' יתברך שכתוב שהוא "זן ומפרנס תמיד", וכן ממש שישב מן הבקר עד הערב. (מתוך פרפראו לתורה 99).

¹⁶ צריך לברר את המקור להסבר הזה, אולי זה רשב"ם. אם לא – אפשר להסביר כרש"י ע"פ הרא"ם (מובא ברש"י כפשוטו), שמשה ישב וכולם עמדו, וזאת הדרך בה צריך לפשוט, ואין כאן טריוויא על משה רבינו.

¹⁷ הרחבה: פניתי לתלמיד ותיארתיו לו מקרה שקרה עם ילד אחר, שיש שאלה ממונית. אם משה רבינו היה פה את מי היית שואל?

- (טו)¹⁸ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹתְנֹו - מִשֶּׁה מִסְבִּיר לְחֹתְנֹו מֵה הַתְּפִקִּיד שֶׁלֹּו: פִּי - כֹּאשֶׁר (אֹנְקִלוֹס) יָבֵא אֶלֵי הָעָם לְדַרְשׁ אֱלֹהִים - לִבְקֹשׁ לְדַעַת מֵה ד' אֹמֵר. וְכִיצַד הוּא מִבְקֶשׁ לְדַעַת אֵת ד', ע"י מִשְׁפֹּט וּמִצְוֹת, כִּמְפֹרֶט.
- (טז) פִּי יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר - כֹּל אֶחָד מֵהֶם שִׁיחִיה לֹו אִיזֵה מִשְׁפֹּט בָּא אֶלֵי¹⁹ - הוּא יָבֹא אֵלֵי. וְשִׁפְטָתִי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ - מִשְׁפֹּט עַל פִּי מֵה שֶׁד' אֹמֵר. וְהוֹדַעְתִּי אֵת חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֵת תּוֹרָתִיו - אֲנִי אֲלַמֵּד אוֹתָם אֵת הַחֻקִּים שֶׁזֶה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה וְאֵת הַתּוֹרוֹת שֶׁזֶה מִצְוֹת הַעֲשֶׂה (כך אֲנִי מִבִּין בִּאֲבַע"ז).
- (יז) וַיֹּאמֶר חֹתֵן מֹשֶׁה²⁰ אֵלָיו לֹא טוֹב - לֹא אֹמֵר 'רַע' כִּי לֹא רָצָה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמִילָה מִגּוֹנָה, אֲפִילוֹ שֶׁזֶה מֵאֲרִיךְ אֶת הַדִּיבּוֹר (מִדְרָשׁ). (יִכּוֹל לִהְיוֹת שְׂכָלְפִי מִשֶּׁה דִּיבֵר יוֹתֵר בְּעֵדִינֹת). הַדָּבָר אֲשֶׁר אָמַר אֵתָּה עֲשֵׂה:
- (יח) נָבֵל תָּבֵל - עֵינֶיךָ תִּתְעַיֵּף, כְּלוּמָר תִּתְעַיֵּף מֵאוֹד²¹. גַּם אֵתָּה - כִּי אֵין לָךְ מִנוּחָה. גַּם הָעָם הֵזֶה אֲשֶׁר עִמָּךְ - שִׁמְמָתִין כֹּל כֵּךְ הִרְבֵּה זָמָן. פִּי כָבֵד מִמָּךְ הַדָּבָר - זֶה מְשִׁימָה גְדוּלָה (כִּבְדָּה) מִיָּדִי בְּשִׁבְלֶךְ. לֹא תוּכַל עֲשֵׂהוּ - לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ לְבִדָּךְ:
- (יט) עָתָה שָׁמַע בְּקִלִּי אִיעָצָךְ - אֲתָן לָךְ עֵצָה. וְיִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּךְ - וְתִשָּׂאֵל אֵת ד' לְרֹאוֹת שֶׁהוּא אֵיתָךְ בְּדִבְרֵי הַזֶּה. [כֹּאן יִתְרוֹ חוֹזֵר עַל שְׁלוֹשֶׁת הַדְּבָרִים וְאוֹמֵר לְמִשֶּׁה שֶׁבִּשְׁנֵי דְבָרִים בְּאֵמֶת רַק הוּא צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אֶךְ אֵת הַדְּבָר הַשְּׁלִישִׁי מִשֶּׁה לֹא יִכּוֹל לַעֲשׂוֹת לְבַדּוֹ. פִּירוֹשׁ הַדְּבָרִים:] 1. יִהְיֶה - תִּהְיֶה אֵתָּה לָעָם - בְּשִׁבְלֵי הָעָם (אֲבַע"ז). מוֹל הָאֱלֹהִים - אֵתָּה לְבִדָּךְ תִּהְיֶה הַשְּׁלִיחַ שֶׁל הָעָם (הַנְּצִיג) לַעֲמֹוד לִפְנֵי ד' וּלְשֹׂאוֹל אוֹתוֹ, כִּי אִף אֶחָד אַחֵר לֹא יִכּוֹל לַעֲשׂוֹת זֹאת בְּמִקּוֹמָךְ.. וְהִבָּאתָ אֵתָּה אֵת הַדָּבָרִים אֶל הָאֱלֹהִים - אֵת כֹּל הַשְּׂאֵלוֹת שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל תִּשָּׂאֵל אֵת ד'.
- (כ) 2. וְהִזְהַרְתָּה אֵתָּהּ - תִּלְמַד אוֹתָם²². אֵת הַחֻקִּים וְאֵת הַתּוֹרוֹת - מִצְוֹת עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה (אֲבַע"ז). מֵה שֶׁקִּיבַלְתָּם כֹּבֵר וְמֵה שֶׁאֵתָּם עֲתִידִים לִקְבֹּל עַל הַר הָאֱלוֹקִים. וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֵת הַדָּבָר יִלְכּוּ בָּהּ וְאֵת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן - גַּם זֶה תַעֲשֶׂה לְבִדָּךְ. אֶךְ בְּדִבְרֵי הַבָּא אֵתָּה צָרִיךְ עֲזָרָה שֶׁל אַחֲרִים:
- (כא) וְאֵתָּה תִּחְזָה - תִּרְאֶה בְּרוּחַ קוֹדֶשְׁךָ. מִכָּל הָעָם אֲנָשִׁי חֵיל - עֲשִׁירִים²³, שְׁאִין חֲשֵׁשׁ שִׁירְצוֹ לִקְבֹּל כֶּסֶף מֵאֶחָד הַמִּתְדַּיְנִים. יִרְאִי אֱלֹהִים - שִׁמְפַּחְדִּים רַק מִד' וְלֹא מִבְּעַלֵּי הַדִּין (אֲבַע"ז). אֲנָשִׁי אֵמֶת - שְׂאוּהֵבִים אֵת הָאֵמֶת וּבִרְחִים מֵעוּוֹל (רַמְבַּ"ם), וְלֹא יִסְכִּימוּ לִקְבֹּל טַעֲנָה שְׁקֵרִית (רַמְבַּ"ן). שְׁנָאִי בְּצַע²⁴ - שׁוֹנָאִי כֶסֶף, וּבִכָּךְ לֹא יִקְבְּלוּ שׁוֹחֵד (ע"פ רַמְבַּ"ן ע"פ אֹנְקִלוֹס)²⁵. וְשִׁמְתָה עֲלֵהֶם - עַל הָעָם. שְׂרִי אֲלֵפִים - דִּינִים עַל אֵלֶּף. שְׂרִי מֵאוֹת שְׂרִי חֲמִשִּׁים וְשְׂרִי עֶשְׂרֹת - כִּמֵּה שִׁיּוֹתֵר צְדִיקִים יִהְיוּ שְׂרִים בְּדִרְגָּה יוֹתֵר גְּבוּהָה. הָעֲרָנוּ שֶׁבְּאֵמֶת לְשִׁרֵי הָעֲשֻׁרוֹת יִהְיֶה יוֹתֵר מַעֲשֶׂרָה - כִּי הֵיוּ יְלָדִים, זִקְנִים, נָשִׁים וְגַם עֶרֶב רַב. דִּיבְרָנוּ עַל הַהִירָרְכִיָּה בְּדִבְרֵי²⁶. שְׂרֵי הָאֲלֵפִים הֵיוּ בְּרֵמָה הַכִּי גְבוּהָה.
- (כב) וְשִׁפְטוֹ אֵת הָעָם - וְהֵם יִשְׁפֹּטוּ אֵת הָעָם בְּכָל עֵת - בְּכָל זָמָן. לֹא כִּמוֹ מִשֶּׁה שֶׁלֹּא יִכַּל לְדוֹן בְּכָל עֵת. וְיִהְיֶה כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל הַדָּבָר הַקָּטָן יִשְׁפֹּטוּ הֵם - יִשָּׂאוּ אֵת שֶׁר הָעֲשֻׁרוֹת, אִם הוּא לֹא יִדַּע יַעֲבֹרוּ לְשֶׁר הַחֲמִישִׁים וְכו'.
- וְהִקָּל מֵעֲלֶיךָ - זֶה יוֹרִיד מֵעֲלֶיךָ, וְכֵךְ יִהְיֶה לָךְ יוֹתֵר קָל. וְנִשְׂאוּ אֵתָּה - יִסְחָבוּ אֵיתָךְ, וּמְשִׁימָת שְׁפִיטַת הָעָם תִּהְיֶה יָחִיד אֵיתָךְ. [בִּזְהָרָה יִתְרוֹ אֵת מִשֶּׁה שֶׁעֲדִיין הוּא גַּם זֹכֵה לַעֲשׂוֹת אֵת הַמִּצְוָה הַגְּדוּלָה הַזֹּאת לְשִׁפּוֹט אֵת הָעָם, רַק יֵשׁ לוֹ עוֹזְרִים. אוֹה"ח.] הַזְכַּרְנוּ אֵת עֲנוּתָנוֹתָיו שֶׁל מִשֶּׁה רִבִּינוּ שֶׁעַד כֹּה הִיָּה שׁוֹפֵט אֵת הָעָם גַּם בְּדִבְרִים פְּשׁוּטִים מֵאוֹד²⁷.
- (כג) אִם אֵת הַדָּבָר הֵזֶה תַּעֲשֶׂה וְצִנּוֹךְ אֱלֹהִים - וְאִם צִיּוֹךְ אֱלוֹקִים. וְיִכָּלֶתָ עֲמֹד - אִזְ תוּכַל לַעֲמֹוד וּלְהִתְקִיֵּם. וְגַם כָּל הָעָם הֵזֶה - עַם יִשְׂרָאֵל. אוֹלֵי הַכּוֹוֹנָה הָעָם שֶׁבָּא לְמִשְׁפֹּט. עַל מִקְוֵמוֹ יָבֵא בְּשִׁלּוֹם - הוּא יַחְזוֹר לְבֵיתוֹ בְּשִׁלּוֹם, כִּי עַד עַכְשִׁיו הֵיוּ רַבִּים שֶׁחֲזָרוּ בְּלִי שִׁמְשִׁפֹּט נִפְתָּר, כִּיּוֹן שֶׁלֹּא הִסְפִּיקוּ לְשֹׂאוֹל אֵת מִשֶּׁה (רַמְבַּ"ן).
- (כד) וְיִשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֹתְנֹו - דִּיבְרָנוּ עַל עֲנוּתָנוֹתָיו. בְּדוּמָה לַת"ח שִׁיעִירוּ לוֹ עַל דְּבַר שֶׁהוּא טַעָה וְהוּא יִתְקַן, וְלֹא יֵאמֹר - מִי הוּא שִׁיאֲמַר לִי. וְיַעֲשֶׂה כָּל אֲשֶׁר אָמַר - מִשֶּׁה עֲשֵׂה דְבַר נֹסֶף - הוּא מִינָהּ גַּם שׁוֹטְרִים, ע"מ לְהוֹצִיא לְפִעוֹל אֵת הַדִּינִים, בְּמִקְרָה שִׁמִּישָׁהוּ לֹא יִרְצָה לַעֲשׂוֹת זֹאת.

¹⁸ תשע"ד: (טו) פתיחה: כתבתי על הלוח: תפקידי משה רבינו. וחשבנו יחד על שלושת התפקידים. אח"כ שינו את הפסוקים והתלמידים ניסו לעלות על המשפטים שמתאימים לכל אחד משלושת התפקידים. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹתְנֹו - מִשֶּׁה מִסְבִּיר לְחֹתְנֹו אֵת כֹּל הַתְּפִקִּידִים שֶׁלֹּו: א. עוֹנָה לַעַם יִשְׂרָאֵל עַל שְׂאֵלוֹת. ב. מִלְמַד תּוֹרָה. ג. שׁוֹפֵט. (רַמְבַּ"ן). 1. פִּי - כֹּאשֶׁר (אֹנְקִלוֹס) יָבֵא אֶלֵי הָעָם לְדַרְשׁ אֱלֹהִים - לִשְׂאוֹל מִשֶּׁה אֵת ד', כִּי עַם יִשְׂרָאֵל שׁוֹאֵל אוֹתִי וְאֲנִי שׁוֹאֵל אֵת ד'. לְדוּגְמָא: מִי שֶׁנֶּעֱלַם לוֹ אֲבִידָה, או מִי שֶׁרָצָה לְדַעַת מֵה הַתְּפִקִּיד שֶׁלֹּו בְּחִיִּים וְעוֹד. 2. פִּי יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר - כֹּל אֶחָד מֵהֶם שִׁיחִיה לֹו אִיזֵה מִשְׁפֹּט בָּא אֶלֵי וְשִׁפְטָתִי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ 3. וְהוֹדַעְתִּי אֵת חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֵת תּוֹרָתִיו - חֻקִּים זֶה ל"ת וְתוֹרוֹת זֶה עֲשֵׂה (כך אֲנִי מִבִּין בִּאֲבַע"ז). נִרְאֶה לִי שֶׁהַחֲלֻקָּה לְשִׁלּוּשֶׁה דְבָרִים מִסְבִּכֶּת. וְעִדִּיף לְהַסְבִּיר לְתַלְמִידִים כְּדֵר אֶחָד - מִשֶּׁה מַעֲבִיר אֵת דְּבַר ד' לַעַם. וְאִז יִתְרוֹ אֹמֵר לוֹ: יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁאֵתָּה יִכּוֹל לַעֲשׂוֹת לְבַד וְיֵשׁ דְּבָרִים שֶׁלֹּא, כִּמְפֹרֶט לְהֵלֵן.

¹⁹ סיפור: על רבי אברהם אייבוש ושבט מובא בפרפראות לתורה עמוד 98.

²⁰ תשע"ג: העיר ילד: לעיל הוזכר 'תרו' וכאן 'חותן משה' - אולי מראה שהתעלה.

²¹ הוספה: יש כאן ראייה בדברי רש"י שלאות זה עייפות.

²² הרחבה: אמרנו שיש פה שני ה' מיותרים כנגד עשרת בדברות (מדרש).

²³ הרב נחום: גיבורים. שלא מפחדים מבעלי הדין. לא דווקא גיבורים בכח, אלא שהם גיבורים שלא מפחדים מאנשים אחרים.

²⁴ חידה: אפה כתוב 'בצע' בחומש בראשית שהכוונה זה כסף? ("מה בצע כי נהרג את אחינו")

²⁵ הרחבה: סיפורי סיפורים על שוחד מענף עץ עבות.

²⁶ תשע"ג: עשינו חשבון שהיו 72,660 דינים, כמו שכותב רש"י (הרחבתו איך עושים כפול 10 ולחלק ל10, שמוסיפים ומורידים 0). שאלנו: א"כ היו צריכים להיות בעם ישראל 672,660? הילדים ענו: א. נכון, עם ישראל גדל, כל אלו שהיו פחות מ20 ונהיו בני 20 היו עוד 72,660. [הקשינו על זה שהרי אח"כ מנו אותם והיו אותה כמות ב. הם היו למעלה מגיל 60 (תוס') ג. עניתי שאולי השר עצמו הוא חלק מהעשרה, והיו לו תחתיו תשעה.

²⁷ הרחבה: סיפרנו על הגרמ"א שמישהו התקשר אליו באמצע הלילה ושאל אותו מה מברכים על ענבים. לומות זאת אם תבוא לפרופסור שמנתח ניתוחי לב ותגיד לו שיש לך שריטה הוא יכעס עליך באומרו - אני עוסק בלהציל חיים, לא כך היה משה רבינו.

(כה) וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אֲנָשִׁי חַיִּל מִכָּל יִשְׂרָאֵל – הוזכר אנשי חיל, אבל ה"ה כל השאר. איזה נפלא, המונים מעם ישראל יש להם את כל התכונות האלו.²⁸ **וַיִּתֵּן אֹתָם רָאשִׁים עַל הָעָם** – לא רק דיינים, אלא מהם לומדים העם דרך ארץ תורה ומצוות. **שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֹת:**

(כו) וַשִּׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת אֶת הַדָּבָר הַקָּשֶׁה וַיְבִיאוּ אֶל מֹשֶׁה וְכָל הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יִשְׁפְּטוּ הֵם – ישפטו הם.

(כז) וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת חֲתָנוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל אֶרְצוֹ – אחר ששמע את הדברים הנפלאים האלו, הלך לגייר גם את בני משפחתו.

הכנה למתן תורה. דגשים: הציפיה הגדולה של עם ישראל. ההתקדמות והחזרה בתשובה הנצרכת טרם קבלת התורה, ביחוד באחוזה והשלום בין כולם. חשיבותה של תורה, שבלעדיה אין עולם, וכן קדושתו של ההר עליו מתגלה הקב"ה וניתנת התורה. אהבת ד' לעמו, ומתוך כך נתינת התורה להם.

פרק זה הוא פרק ההכנה לתורה. במעמד עצמו קשה להעביר כמובן את התחושה של המעמד. פרק זה הוא פרק שאנו משתדלים להשקיע הרבה בתיאור שמסביב הפרק. יזכני ד'. שאלתי: למה אנו סופרים ספירת העומר? לקראת קבלת התורה [הוספתי – בעיקר לשתי הלחם אבל גם למתן תורה]. למה צריך לספור? ילדים ענו: שלא ישכחו (הרי לא היו יומנים ושעונים). וגם מתוך הציפיה הגדולה. הוספתי – יש כאן התקדמות יותר ויותר בתיקון המידות, ע"מ שנוכל לקבל את התורה (עיי' אה"ח). בנוסף בזכות הזמן שעבר מציאת מצרים עם ישראל מקבל את התורה מתוך הכרה בהשגחת ד' ובאהבתו אותם (מדרשים).

כך היה עם ישראל: ביציאת מצרים היה קשה להבדיל בין אדם מישאל למצרי, ובימים אלו התעדנו והתקדשו יותר ויותר מיום ליום, כשהיו ברפידים היו מעם ישראל שדיברו לא כ"כ יפה, הם שבו בתשובה (רש"י פסוק ב') והלכו משם להר סיני כולם בדרגה גבוהה מצפים מאוד למתן תורה, ובשלום אחד עם השני.

פרק י"ט (א) בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם – החודש שיצאו ישראל ממצרים הוא החודש החשוב שנקרא החודש הראשון. וזה החודש השלישי מאותו חודש. **בַּיּוֹם הַזֶּה** – ביום הראשון של החודש הזה – ר"ח (ספורנו).

בָּאוּ מִדְבַּר סִינִי – למדבר סיני. התורה כ"כ שמחה להגיד שבאו למדבר סיני, לכן עוד לפני שכתוב מאפה הגיעו כתוב שהגיעו, ורק אח"כ כתוב מאפה הגיעו. ("ויסעו מרפידים")³⁰.

(ב) וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינִי – לא כתוב ויחנו, כי הם לא חיפשו מקום טוב כמו בכל שאר המקומות, אלא ישר נעמדו מול ההר ע"מ לקבל את התורה³¹. **וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר וַיִּתֵּן שָׁם יְיָ אֱלֹהֵינוּ** – לשון יחיד, כאיש אחד בלב אחד. כי אי אפשר לקבל את התורה בלי שיש אחדות מושלמת של עם ישראל. **נִגְדָה הָהָר** – מול ההר. הם עמדו מצד מזרח של ההר, א"כ פניהם לא"י ואחריהם למצרים^{32 33}.

(ג) {ב' סיוון} וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים – ישר מוקדם בבוקר, עולה משה להר סיני. על ההר היה ענן – השכינה שרתה על ההר, ולכן זה נחשב שעלה לאלוקים³⁴. **וַיִּקְרָא אֵלָיו ה' מִן הָהָר לֵאמֹר** – הקדושה שרתה על ההר, ולכן זה נחשב שד' אמר את הדברים מההר. **פֹּה** – כך תאמר לְבֵית יַעֲקֹב וְתִגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל – כפילות. הזכרנו את הדרשה שבית יעקב זה הנשים להם האמירה רכה, ובני ישראל זה הגברים להם הדיבור קשה, להזהירם בעונשים וכדומה³⁵.

(ד) אֲתֶם רְאִיתֶם – לא שמעתם, ראיתם בעצמכם. **אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וְאֲשָׂא אֶתְכֶם עַל פְּנֵי נְשָׁרִים** – הרמתי אתכם כמו שנשר מרים את גוזליו ולוקחם מהר ובקלות, וכמו שנשר דואג לגוזליו³⁶. **וְאָבָא אֶתְכֶם אֵלַי** – פה להר סיני, להיות עבדים ובנים שלי (ע"פ מפרשים).

(ה) וַעֲתָה – ועכשיו **אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי** – אם תחליטו לשמוע (וברור שעם ישראל ירצה לשמוע את התורה³⁷). **וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי** – לקיים את התורה (ברית זו מופיעה בסוף פרשת משפטים). **וְהִיִּיתֶם לִי סֻגְלָה מִכָּל הָעַמִּים** – סגולה זה אוצר. לאוצרות המלך יש שומרים. אך יש שיש למלך אוצר כל כך גדול שהוא לא נותן לאף אחד לשמוע עליו – רק הוא שומר, מרוב שהוא מחבב אותו (רמב"ן). כך אני אחבב אתכם, ואשמור עלכם מכל משמר. **כִּי לִי כָל הָאָרֶץ** – כל העמים הם שלי, ואעפ"כ (אבע"ז) אתם הסגולה שלי³⁸.

²⁸ תשע"ג: ילדים מאנו לקבל הסבר זה: אם כך היה צריך לכתוב בהמשך – ויתן אותם שרים, ולמה פירטו? 'נאלצתי' להוסיף ולהסביר את הסברו של האו"ח שאומר ש"אנשי חיל" זו דרגה מאוד עליונה, ויתרו חשב שימצאו רק 600 כאלו, והם יהיו שרי האלפים. ו'יראי אלוקים' זה מדרגה אחת פחות שכלול יהיו 6,000 והם יהיו שרי המאות וכו'. אך משה מצא 72,660 שהיו בדרגה הגבוהה של 'אנשי חיל' (ואולי היו אף יותר).

²⁹ פתיחה: שאלתי: כמה ימים היו מציאת מצרים עד מתן תורה? חישבנו את זה שמת"ז ניסן עד ה' סיון יש 49 יום. בדקנו כמה ימים אנחנו למדנו. אח"כ שינו את הפרק והם היו צריכים להגיד אפה מתחיל מעמד הר סיני בעצמו.

³⁰ מקור.

³¹ מקור.

³² מה המקור לזה, ואיך זה מסתדר שהיו בצד מזרח לכיוון א"י?

³³ הרחבה: עם ישראל מחכה שעה, שעתיים, הוא כל כך מחכה לקבל תורה, אך שקט! מה קורה? מחכים למחר. למה? כי צריך לנוח. למה? ילדים ענו תשובות נפלאות: צריכים להרגע, כי אם יתרגשו מידי לא יצליחו לקבל תורה. ב. צריכים לנוח, שלא יהיו עייפים במתן תורה. ילד הקשה – אנחנו לא יודעים מה זה היה נתינת התורה. וכי יכול להיות שד' ייתן תורה ומישהו יהיה עייף? תרץ ילד אחר – ברור שבזמן הזה הם לא יהיו עייפים, אבל אח"כ כן, והם צריכים ללמוד את התורה ולקיימה. ג. כדי שהם יסדרו עכשיו את האוהלים, ואחרי קבלת התורה יוכלו ישר ללמוד.

³⁴ תשע"ד: (משה רבינו הגיע לתחתית ההר, ומשם הוא שמע את דבר ד', רמב"ן). זה נכון? לכתוב את זה?

³⁵ תשע"ג: אולי נזכיר שאשה נקראת בית כי היא עיקרו של בית (קריית לשורי שדי ולאשתי ביתי). לגברים משה רבינו פירט את פרטי המצוות, את העונשים למי שלא מקיים, לנשים אמר את כללי הדברים. ולמה הקדים את הנשים? כי הן זריזות לקיים המצוות.

³⁶ הרחבה: 7 עניינים שקשורים לנשר, המובאים בפרשנים. הבאנו את רש"י על דאגתו של הנשר לגוזלים. הבאנו את המדרש: "ננשר יעיר קינו" – לאט שלא יבהלו. ויש עוד דברים המובאים במפרשים. אפשר גם לספר דברים מדעיים על הנשר.

³⁷ צ"ב: איך להסביר באופן שלא ישמע שזה תלוי בעם ישראל, ואנו סגולה בכל מקרה. מצד שני להבין את הקושי להחליט שמוכנים לקבל משהו שלא יודעים מהו. כדאי להוסיף את המדרש שהלך לכל האומות ורק עם ישראל קיבל על עצמו, שזה מראה את השייכות שלו למצווה.

³⁸ הרחבה: אם היה בכיתה רק ילד אחד והייתי אומר – אני הכי אוהב אותך, זה לא חכמה, אבל אם יש הרבה ילדים – זה חידוש!.

(ו) וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלַכַת כְּהִנִּים³⁹ – ממלכה של אנשים חשובים [כהן זה מישוהו חשוב, כמו 'כהן מדין', בני אהרן נקראים כהנים כי הם חשובים], עם שלם של אנשים חשובים, כאלו שמלמדים את כל העולם מי זה ד' (ספורנו). וגוי קדוש – עם של קדושים (רמב"ן). **אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבֹּר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** – בדיוק את המילים האלו.

משה יורד עכשיו לשאול את עם ישראל. האם הם יסכימו? אם לא – העולם יתאדה, לא יישאר כלום. מאז בריאת העולם מחכה כל העולם ליום הזה – אם עם ישראל מקבל את התורה יש לעולם כולו משמעות, אם לא לא. משה מאוד רוצה שעם ישראל יקבל את התורה. אך הוא יודע שזה לא פשוט, כיון שעם ישראל לא יודע מהם המצוות עד כמה הם יהיו קשות. ויש בעם ישראל רשעים.

(ז) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם – משה קורא לזקני העם, שהם החכמים והחשובים והם ישכנעו את עם ישראל לקבל את התורה.⁴⁰ **וַיֵּשֶׁם לְפָנֵיהֶם** – משה אמר להם. (לשון 'וישם' כי הוא נתן להם את יכולת הבחירה, רמב"ן). **אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ ה'** – כמובן לא רק הזקנים שומעים, כל עם ישראל שומע, אך הזקנים במרכז.

(ח) וַיַּעֲנוּ כָל הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ – כאן קורה דבר נפלא מאוד. עם ישראל לא מחכה לא דקה ולא שתיים להתלבט, אלא ישר כל עם ישראל, גם אלו שהיו רשעים – כולם חזרו בתשובה שלימה, והם אומרים יחד, בדיוק – אין אחד שאומר אפילו שניה אחרי השני. כולם יחד מקטון ועד גדול (רמב"ן) אומרים בדיוק אותם מילים – ובלי להכיר מהם המצוות, ברור להם שד' חפץ בטובתם ואומרים: **כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה**⁴¹ {ג' סיוון} **וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֵל ה'** – משה כל כך שמח ומתרגש, הוא מספר לד' מה אמר העם. כפי שאמרנו משה עולה לד' תמיד בבוקר, אם כן, העליה הזאת של משה רבינו קרתה בג' סיוון.

(ט) וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הָעֶנָן – בענן עבה – בערפל. זו דרך ההתגלות של השראת השכינה (ע"פ הרמב"ן) – ואגיד לך את כל דברי התורה. **בְּעַבּוֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּדְבָרֵי עֲמָךְ** – כדי שהעם ישמע כשאדבר איתך. נראה לי שהכוונה שישמע את קול הדיבור, אך לא ישמע מה בדיוק ד' יאמר. וגם **בְּךָ יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם** – ועל ידי שישמעו מה שאני מדבר איתך יאמינו שהנבואה שלי אליך אינה כשאר הנביאים, אלא נבואת פנים אל פנים (ספורנו) כי אולי היו כאלו שלא לגמרי האמינו וכעת יאמינו כולם (אבע"ז). {ד' סיוון} **וַיַּגֵּד מֹשֶׁה אֶת דְּבָרֵי הָעָם אֵל ה'** – זה קורה ביום הרביעי. התורה קיצרה ולא סיפרה מה אמרו עם ישראל. אומר רש"י והמדרש: "רצוננו לשמוע את מלכינו, רצוננו לראות את מלכנו" (מכילתא) – כלומר אנחנו לא רוצים שד' ידבר רק עם משה, אלא שידבר איתנו. הקב"ה מקבל את דברי העם, ולכן אומר להם להכין את עצמם.

(י) וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה לֵךְ אֵל הָעָם וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר – תגיד להם שיכינו את עצמם היום ומחר, כלומר ביום הרביעי והחמישי. כיצד? שלא יטמאו. שלא יתעסקו בענייני מקח וממכר ושיחות חולין. שישבו בתשובה. שיטבלו במקווה, שיכבסו את הבגדים... **וְכִבְּסוּ שְׂמֹלֹתָם**:

(יא) וְהָיוּ נִכְנִים – ויהיו מוכנים **לְיוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרֵד ה'** – ד' יתגלה. **לְעֵינֵי כָל הָעָם** – הרי יש עיוורים, אז איך התורה כותבת "כל העם"? מכאן למדו חז"ל שכל בעלי המומין התרפאו⁴². התורה מרפאת מכל התחלואים. **עַל הַר סִינִי**:

(יב) וְהִגַּבְלָתָ אֶת הָעָם סָבִיב – תקבע מסביב להר גבול, אותו אסור לעבור. **לֵאמֹר** – הגבול רומז כך: **הַשְּׁמָרוּ לָכֶם עֲלוֹת בְּהָר וּגְגֵעַ בְּקִצְהוּ** – לא רק לעלות, אלא אפילו למטה אחרי הגבול (כנלענ"ד). **כָּל הַנִּגְעַ בְּהָר מוֹת יוֹמָת** – ההר כל כך קדוש שלא יכול להיות שמישהו יעלה אליו. מי שיעשה כן עונשו חמור ביותר. ברור הדבר שזה לא יקרה. ד' מלמד אותנו חומרת העניין.

(יג) לֹא תִגַּע בּוֹ יָד כִּי – כי אם תגע בו יד אז... **סָקוֹל יִסָּקֶל** – יזרקו עליו אבנים. **אוֹיֵה יִרָה יִרָה** – ישליכו אותו ממקום גבוה (כשלוש מטרים)⁴⁴ **אִם בְּהִמָּה אִם אִישׁ** – בין אם זה בהמה ובין אם זה איש. **לֹא יִחַיָּה**⁴⁵ **בְּמִשְׁפַּח הַיִּבְל** – השופר. כלומר – כאשר יעשה השופר קול ארוך, ימשוך קול ארוך. **הִמָּה יַעֲלֶה בְּהָר** – אז יכולים הם לעלות להר. הקדושה שלו נפסקה (רק קדושת הר המוריה שבא"י לא נפסקת לעולם). זה היה כשהקימו את המשכן (מפרשים לקמן).

(יד) וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן הַהָר אֵל הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת הָעָם וַיְכַבְּסוּ שְׂמֹלֹתָם:

³⁹ סיפור: רב הונא בר נתן עמד לפני המלך הפרסי איזגדר, תוך כדי נתרוממה חגורתו, המלך בעצמו סידר לו את החגורה, ואמר לו – אתם ממלכת כהנים. כמה נפלא שכך מתייחסים לעם ישראל (זבחים יט.).

⁴⁰ מקור. הרב נחום כתב לכבדם. ⁴¹ צ"ע: "הל"ל כל אשר ידבר ד'?" וא"כ צ"ל שהכוונה היא כל מה שאמר ד' לעיל. וא"כ מה הכוונה 'כל'? ואולי צ"ל מה שד' דיבר אנחנו מקבלים לעשות כל מה שיהיה. וצ"ע.

⁴² הרחבה: מכאן למדנו שהסומין נתרפאו, ומ"ועינו כל" למדנו שהאילמים נתרפאו, ומ"נעשה ונשמע" למדנו שלא היו חרשים (רש"י כ"ט:ו). ⁴³ ברש"י כפשוטו מסביר ע"פ הגמרא 'וגם', וצ"ע אם להסביר כך שאינו בפשט הכתובים.

⁴⁴ צ"ע: האם יש כאן שתי פעולות שונות, או שמתחילים בזריקה ואח"כ סקילה. ⁴⁵ לקמן: "לקראת האלוקים" – ולא לקראת אדם ובהמה ולכן הזהירו "גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא, מחז"ו תק"ח]

(טו) וַיֹּאמֶר אֶל הָעָם הָיוּ נִכְנִים לְשִׁלְשֶׁת יָמִים – לימים רביעי וחמישי, עד היום השישי שבו תינתן התורה.⁴⁶ אֶל תִּגְשׁוּ אֶל אִשָּׁה – כי זהו זמן של היטהרות והתקדשות וחזרה בתשובה, וזה לא זמן מתאים להיות עם האשה, כי היא יכולה להיות טמאה ותטמא.⁴⁷

מעמד הר סיני. דגשים: גדול המעמד באופן שאיננו יכולים להבין. היראה והאהבה שהייתה בעם ישראל.

(טז) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי – של הפרישה, הוא ו' סיוון. היה זה שבת. בַּהֲיִית הַבֶּקֶר וַיְהִי קֶלֶת וּבְרָקִים⁴⁸ – רעמים וברקים (רס"ג). אך לא דומים כלל לרעמים והברקים שאנו מכירים. עוצמה אחרת ומשהו אחר. וַעֲנֵן כָּבֵד עַל הָהָר – שא"א לראות מבעדו. וְקָל שֹׁפָר חֲזָק מֵאֵד⁴⁹ וַיִּתְּרָד – נתמלא בפחד. כָּל הָעָם אֲשֶׁר בַּמִּחְנָה – עם ישראל מבין שיש פה משהו גדול מאוד מאוד, והוא מלא יראה מגודל המעמד.⁵⁰

(יז) עם ישראל תכנן לצאת מוקדם לקבלת התורה, אך הקב"ה מאהבתו אותם הקדים ויצא לפניו. כמו חתן היוצא לקראת הכלה ("ישיש עליך אלוקיך כמשוש חתן על כלה"⁵¹) וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים – לקבל את דבר ד' (רס"ג). מִן הַמִּחְנָה – ברגע ששמעו את הקולות פחדו לצאת, (אוה"ח כותב 'אולי') ולכן עבר משה באהלים והסביר להם שכעת הם יזכו לשמוע את ד'. וַיִּתְּנֵבּוּ בְּתַתִּית הָהָר – ויעמדו ליד ההר, בחלק התחתון של ההר, בחלק המישורי הסמוך להר⁵². (יח) וְהָרַסִי עֵשֶׂן כָּלוּ – נתמלא בעשן, העלה עשן ('פעל', כמו שמע, בלשון עבר). מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו ה' בָּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׂנוּ כְּעֵשֶׂן הַכִּבְשָׁן – אך לא כמו כבשן, הרבה יותר, רק זה הדרך שנוכל להבין. גם ברור שלא היה מחניק כמו עשן רגיל, כי זה משהו אחר לגמרי. וַיִּתְּרָד כָּל הָהָר מֵאֵד – ההר הזדעזע וזו ממקומו.

(יט) וַיְהִי קוֹל הַשּׁוֹפָר הוֹלֵךְ וְחֲזָק מֵאֵד – מה שאין אדם יכול לעשות, ניסינו וראינו שהקול שלנו נחלש לאט לאט ד' לא התחיל מקול חזק מאוד, כדי שלא להבהיל את עם ישראל, ולאט לאט הוא חזק את הקול עוד ועוד.⁵³ מֹשֶׁה יִדְבֹּר – עם ד' את הדברים שנלמד עוד מעט, משה לא היה צריך להגביר את קולו, כי ד' שומע כמובן בכל מצב. וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֵנוּ בְּקוֹל – וכשד' ענה לו הוא ענה בקול גדול, כדי שמשה ישמע, שהרי קול השופר היה חזק מאוד. (רשב"ם וחזקוני).

אזהרה בשעת מעשה. דגשים: אהבת ד' לעמו – שאף אחד לא ימות. התשוקה הגדולה של עם ישראל להתקרב לד'.

(כ) וַיִּרַד ה' עַל הָרַסִי – ד' התגלה על ההר (אונקלוס). דיברנו על כך שבהר אין קדושה, ואחר מעמד הר סיני ההר לא קדוש. אך בזמן הזה הייתה קדושה גדולה בהר – השכינה נמצאת שם. אֶל רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא ה' לְמֹשֶׁה אֶל רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה – תיארנו איך עם ישראל מסתכל על משה עולה לראש ההר ונעלם בענן.

(כא) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רֵד הָעַד בָּעָם – תזהיר את העם. פֶּן יִהְיֶה רָסוּ – כדי שלא יצאו ממקומם (אמרנו שהיום משתמשים במושג להרוס קצת אחרת, אבל נתנו דוגמא לדברים שיוצאים ממקומם ובעצם הם נהרסו)⁵⁴. אֶל ה' לְרֹאשׁוֹ – וילכו אל ההר, מרוב התרגשות ורצון לראות את התגלות ד' (ע"פ אוה"ח). וְנִפְל מִמֶּנּוּ רָב – וימותו המון אנשים (אבע"ז). הקב"ה דואג לעמו ולכן מזהיר שוב. כתוב "ונפל" ולא "ונפלו" כדי לרמוז שאפילו אם נפל אחד זה נחשב הרבה.

(כב) וְגַם הַפְּתָנִים – החשובים. (כמו כהן מדין). מי הם החשובים? הבכורות (כך היה לפני חטא העגל). הַנְּגָשִׁים אֶל ה' – שהיו מקריבים קורבנות. יִתְקַדְּשׁוּ – יכינו את עצמם, להיות מוכנים לדבר מסוים⁵⁵, לעמוד במקום המיועד להם. ולמה להזהיר במיוחד? כי הם חושבים שכיון שהם קרובים לד' הם יכולים לעלות. פֶּן יִפְרֹץ בָּהֶם ה' – שמא ד' יהרוג את מי שיעלה. [הסברנו שזה כמו שיש חומה ועושים בה פרצה, שנהיה חסר משהו].

⁴⁶ תשע"ג: (אולי נזכיר את המחלוקת בעניין, שלדעת ר' יוסי הוסיף משה יום מדעתו וא"כ קיבלו את התורה ביום ז' בסיוון).

⁴⁷ תשע"ג: שלא תיטמאו. וגם אל תדברו יותר מידי דברים בטלים עם האשה. כי זהו זמן של היטהרות והתקדשות וחזרה בתשובה.

⁴⁸ הרחבה: שמעו המלכים בכל העולם את הקולות ונרעדו. נקבצו אצל בלעם ושאלוהו – האם ד' מביא מבול? אמר – הבטיח שלא יביא מבול. אולי זה אש? הבטיח שלא יחריב את העולם, זה חמדה טובה שגנוזה אצל הקב"ה תתקע"ד דורות ונתנה לישראל. אמרו מלכי אומות העולם – "ד' יברך את עמו בשלום".

⁴⁹ הרחבה: אנו מזכירים בר"ה במוסף – שופרות.

⁵⁰ הרחבה: עם ישראל לא יוצא בריקוד למעמד הר סיני. הלב מלא בשמחה אך יחד עם זה ברעדה גדולה. "וגילו ברעדה".

⁵¹ רש"י למד 2 דברים: א. בפסוק ט"ז למד שהקב"ה יצא לפני עמ"י וקיבל את פניהם. ב. מהמילים "לקראת האלוקים" למד שד' יצא לקראתם והם לקראתו כחתן וכלה. וחיברתי בין שני הפירושים.

⁵² אבע"ז: משה ואהרן. הבכורות. ראשי השבטים. הזקנים. השוטרים. הגברים. הילדים. הנשים. הגרים. כפי שהיה בשנת ה'40.

⁵³ תשע"ג: מֹשֶׁה יִדְבֹּר – עם ד' את הדברים שנלמד עוד מעט, את זה עם ישראל שמע. וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֵנוּ בְּקוֹל – עם ישראל שומע שד' עונה, אך הוא לא שומע מה (רמב"ן, ע"ש כי נראה לי שאומר משהו אחר שלא הבנתי). כבר כאן זוכה עם ישראל לשמוע את הנבואה המיוחדת שזוכה לה משה רבינו.

⁵⁴ מבואר היטב ברש"י כפשוטו, העתק משם.

⁵⁵ הוספה: כמו "קדשה", המזומנת לזנות.

⁵⁶ לא הצלחתי להסביר טוב את המילה התקדשו. עיין רש"י.

(כג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' לֹא יוּכַל הָעָם לַעֲלֹת אֶל הָרַסִּינִי כִּי אַתָּה הַעֲדַתָּה בְּנֵי לְאֹמֶר הַגִּבֹּל אֶת הָהָר וְקִדַּשְׁתָּו – מֹשֶׁה רִבִּינוּ לֹא יוֹדֵעַ לָמָּה ד' חוֹזֵר וּמִזְהִיר, אוֹלִי יֵשׁ פֶּה אִיזָה אִזְהָרָה נֹסֶפֶת (ב"ב ברש"י, רש"י כפשוטו)? אוֹלִי ד' מִזְהִיר גַּם לֹא לְהִסְתַּכֵּל עַל הָהָר? (רשב"ם).

(כד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי ה' לִךְ יֵרֵד – רֵד וּתְזַהֵר שׁוּב אֶת הָעָם. לָמָּה? כִּי מִזְהִירִים שֶׁלֹּא בִשְׁעַת מַעֲשֵׂה וּשְׁבוּ בִשְׁעַת מַעֲשֵׂה.⁵⁷ וְעֲלִיתָ אִתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ – אַתָּה עַד הָהָר לְמַעַלָּה וְאַהֲרֹן עַד הַגִּבֹּל שֶׁהִיָּה לוֹ. וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אֶל יִהְיֶה רֹסוֹ לַעֲלֹת אֶל ה' – לֹא יַעֲלוּ בְּכָלֵל לָהֶר. (לְמַדְנוּ שֶׁבְּכָל זֶאת הַכֹּהֲנִים הִתְקַדְּמוּ יוֹתֵר מֵהָעָם⁵⁸). פֶּן יִפְרֹץ בָּם:

(כה) וַיֵּרֵד מֹשֶׁה אֶל הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם – הִזְהִיר אוֹתָם שֶׁלֹּא לַעֲלוֹת.

פֶּרֶק כ' (א) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאֹמֶר – אֶת עֲשֵׂרֶת הַדִּיבֵרוֹת.

שְׁלוֹשֶׁת הַדִּיבֵרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת. דְּגִשִּׁים: חֲשִׁיבוֹת הָאֲמוּנָה בְּד' וּבִיחֻד בִּיצִיאת מִצְרַיִם. הֵיחָס הַנִּכּוֹן לֵד'.

הַקְדָּמָה: הַקְּרָאנוּ מִדְּרָשִׁים שֶׁמֵּרָאִים מָה הִיָּה בְּאוֹתוֹ זֶמֶן – צִיפּוֹר לֹא צִיִּיךְ וְכו', בּוֹזֵמֶן הַזֶּה (נִרְאָה לִי) לֹא הִיָּה שׁוֹם קוֹלוֹת רַק דִּבֵּר ד'. הִזְכַּרְנוּ אֶת הַמְּדַרְשׁ: "יוֹם הַשִּׁישִׁי", כָּל הָעוֹלָם מַחֲכָה לְרַגֵּעַ הַזֶּה. דִּיבְרָנוּ עַל כֵּךְ שֶׁעַם יִשְׂרָאֵל עֲכָשִׁיו נָהִיָּה עִם שֶׁל ד', וּמִקְבֵּל מִצְוֹת – בֵּין אָדָם לְמִקּוֹם וּבֵין אָדָם לְחִבְרֹו, עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֵׂה (הִזְכַּרְנוּ רַמ"ח עֲשֵׂה וְשֶׁס"ה ל"ת כִּנְגֵד הָאִיבָרִים וְהַגִּידִים. הִזְכַּרְנוּ שְׁאֲחֵרִי כָל דִּיבֵר עִם יִשְׂרָאֵל אָמַר 'הֵן' אוֹ 'לֹאוּ'.⁵⁹

(ב) אֲנֹכִי – אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ – הָאֱלֹהִים שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל, דּוֹאֵג לָהֶם וְלִכָּל צָרֵיהֶם. לֹא כְּתוּב אֱלֹהִיכֶם, כִּי ד' מְדַבֵּר עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵעַם יִשְׂרָאֵל. אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים – מִבֵּית שֶׁהִיָּתָם בּוֹ עֲבָדִים. זֶה הַמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה – לְהֵאֱמִין שֶׁד' הוּא הָאֱלֹהִים שֶׁלָּנוּ, שֶׁמִּשְׁגִּיחַ עֲלֵינוּ וְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם (ע"פ הַכּוֹזֵר⁶¹)⁶²

(ג) לֹא יִהְיֶה לָּךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים – כִּי יֵשׁ רַק אֵל אֶחָד (רַמְבַּ"ן). לֹא יִהְיֶה אֲצִלְךָ, אֲפִילוֹ אִם לֹא עֲשִׂיתָ אוֹתָם וְאִינֶךָ עוֹבֵד אוֹתָם – עֵצָם זֶה שֶׁהֵם אֲצִלְךָ זֶה אֲסוּר (סִיפְרָנוּ עַל הַגִּרָמָ"א שֶׁהִיָּה בַּחֲדָרוֹ בְּבֵית הַחֹלִים צֶלֶב וְהוּא הָרָגִישׁ זֹאת). עַל פָּנָי – בְּכָל מִקּוֹם שֶׁאֲנִי נִמְצָא (רַש"י בַּדְּבָרִים) – ד' נִמְצָא בְּכָל מִקּוֹם אִזְ אֲסוּר בְּכָלֵל. לָמָּה לֹא מִסְפִּיק הַדִּיבֵר הָרִאשׁוֹן? כִּי יוּכַל לִהְיוֹת שְׂאֵדָם מֵאֱמִין שֶׁד' בִּרָא הַכֹּל וּמִשְׁגִּיחַ, אֲךְ עֲדִיין הוּא מַעֲדִיף לַעֲבֹד אֶת אֶחָד מֵהַעֲבָדִים שֶׁל ד' (סִפְרוֹנוּ). וְדוּמָה הַדִּבֵּר לְאָדָם שֶׁנִּכְנָס לְחֹדֶר שֶׁל הַמֶּלֶךְ, וְלִיד הַמֶּלֶךְ יֵישְׁנוּ שֶׁר וְהוּא מִשְׁתַּחֲוֶה לְשֶׁר.

(ד) לֹא תַעֲשֶׂה לָּךְ – עֲשִׂיהָ לְבַד אֲסוּרָה, אֲפִילוֹ בְּלִי עֲבוּדָה. פֶּסֶל – פִּיסוּל שֶׁל מִשְׁהוֹ. וְכָל תְּמוּנָה – פֶּסֶל – בּוֹלֵט, תְּמוּנָה – שׁוֹקֵעַ (מַלְבִּי"ם). וְאֲשֶׁר בְּשִׁמְיָם מִמַּעַל – שֶׁמֶשׁ, יָרֵחַ וְכִדּוּמָה. וְאֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִתְחַת – חַיּוֹת וְכו'. וְאֲשֶׁר בְּמִיָּם מִתְחַת לְאֶרֶץ – דָּגִים וְכִדּוּמָה. כֹּאֵן מְדַבֵּר עַל עֲשִׂיַת פֶּסֶל לְשֵׁם עֲבוּדָה זֹרָה, לַעֲשׂוֹת שֶׁלֹּא לְשֵׁם עֲבוּדָה זֹרָה נִלְמַד בַּעַז"ה בְּסוֹף הַפְּרָשָׁה.

(ה) לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם – לְכָל ע"ז אֲסוּר לְהִשְׁתַּחֲוֹת, לֹא מִשְׁנָה מֵהִי דֶרֶךְ הָעֲבוּדָה שֶׁל הָע"ז. וְלֹא תַעֲבֹדֵם – כָּל ע"ז בְּדֶרֶךְ עֲבוּדָתָהּ (מִרְקוּלִים – דֶּרֶךְ הָעֲבוּדָה הִיא לִזְרוֹק עֲלֶיהָ אֲבָנִים...) ⁶³ כִּי אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל קָנָא – מִקְפִּיד, לֹא מוֹוֹתֵר עַל מִי שְׁחוּטָא בַּחֲטָא שֶׁל ע"ז, כִּי הוּא חֲטָא חֲמוּר, וְזֶה יִסוּד לְכָל הַחֲטָאִים. פֶּקֶד עֲוֹן אָבֹת – זֹכֵר אֶת הַחֲטָא שֶׁל הָאֲבוֹת. כְּלוּמָר גַּם אִם הַחֲטָא לֹא יַעֲנֹשׁ אֶל יַעֲנֹשׁ שֶׁד' מַחֲל לוֹ, אֲלֵא הָעוֹנֵשׁ יִהְיֶה אֲצִל בְּנוֹ אוֹ נִכְדוֹ אוֹ נִינּוֹ (רַמְבַּ"ן⁶⁴). עַל פָּנִים עַל שְׁלִשִּׁים וְעַל רִבְעִים – הַקֶּב"ה לֹא רוֹצֵה לְהַעֲנִישׁ יִשְׂרָאֵל וְלָכֵן הוּא מַחֲכָה עַד דּוֹר רְבִיעִי, עַד הַנִּינִים. אוֹלִי יִשׁוּבוּ בַּתְּשׁוּבָה (רַמְבַּ"ן). אֲךְ אִיךְ אֲפֻשֶׁר לְהַעֲנִישׁ – "אֲבוֹת אֲכָלוּ בּוֹסֵר וְשִׁינֵי בָנִים תִּכְהִינָה"? לְשִׁנְאִי – דּוּקָא לְמִי שֶׁשׁוֹנֵא אוֹתִי וְלֹא מִתְּנַהֵג כְּרָאוֹ, רַק אִם הַנִּין עֲדִיין חוּטָא הוּא נַעֲנֵשׁ עַל הַכֹּל.

(ו) וְעֲשֵׂה חֶסֶד לְאֶלְפִים – לְעוֹמֶת זֹאת מִי שֶׁעוֹשֶׂה אֶת רִצּוֹן ד' – ד' עוֹשֶׂה חֶסֶד עִם בְּנֵי וּבְנֵי בְּנֵי 2000 דּוֹרוֹת (פִּי 500). לְאֶהֱבִי – הַמִּקְיִימִים מֵאֲהָבָה. וְלִשְׁמֹרֵי מִצְוֹתֵי – הַמִּקְיִימִים מִירָאָה (מִנְחָה בְּלוּלָה). לְסִיכּוֹם: בַּדִּיבֵר זֶה יֵשְׁנָם 3 לְאוּיִן: שֶׁלֹּא יִהְיֶה. שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת. שֶׁלֹּא לַעֲבֹד.

(ז) לֹא תִשָּׂא – אֵל תְּזַכִּיר (תִּשָּׂא – תִּרִּים – תִּגִּיד) אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁוֵא – מְדוּבֵר עַל אָדָם שֶׁנִּשְׁבַּע: כְּמוֹ שֶׁזֶה שֶׁד' חֵי וְקִיִּים זֶה אֲמַת שְׂאִי אֲפֻשֶׁר לְהִסְתַּפֵּק בָּהּ כֵּךְ מָה שְׂאִנִּי אוֹמֵר זֶה אֲמַת. מִתִּי אֲסוּר? כִּשְׁזָה לְשׁוֹא, כְּלוּמָר – סַתֵּם, לֵלֵא תוֹעֵלֶת. כְּתוּב פְּעֻמִּים "לְשׁוֹא" כִּי יֵשׁ שְׁנֵי סוּגִים: א. כְּשֶׁבִרְרוֹ שֶׁזֶה אֲמַת – עַל עֵץ שֶׁהוּא עֵץ. ב. כִּשְׁזָה שֶׁקֶר בְּרוּר – עַל עֵץ שֶׁהוּא אֲבֵן, וּבְרוּר שֶׁזֶה לֹא נִכּוֹן. בְּמִקּוֹם אֲחֵר כְּתוּב שֶׁאֲסוּר לִישְׁבַּע לְשֶׁקֶר, שֶׁם מְדוּבֵר עַל שְׁבוּעָה שֶׁאָדָם רוֹצֵה לְשֶׁקֶר וְנִשְׁבַּע בְּאוֹפֶן שִׁיאֲמִינוּ לוֹ. יֵשׁ גַּם שְׁבוּעַת אֲמַת אוֹתָהּ עֲדִיף לֹא לְהִשְׁבַּע, אֲךְ פְּעֻמִּים שֶׁהִדְיָנִים מִשְׁבִּיעִים כְּדִי לְדַעַת אִם הוּא דּוֹבֵר אֲמַת, שֶׁם

⁵⁷ פְּתִיחָה: הַבִּאֲתִי בַּתְחִילִת שִׁיעוֹר שׁוֹקוֹלֵד וְעֲלִיו כִּיסוֹי שֶׁל טִישׁוֹ וְכִדּוּמָה, שְׁמִתִּי אֶת זֶה עַל הַשּׁוֹלְחֵן שְׁלִי, אֲמַרְתִּי לָהֶם שְׁעוֹד מַעֲט אַחֲלֵק לָהֶם, הֵם יִצְטָרְכוּ לַפְתּוֹחַ אֶת הַטִּישׁוֹ וְיִזְהָרוּ שֶׁלֹּא לַגַּעַת בִּרְעֵל. אַח"כְּ חִילְקֵתִי לָהֶם, אֲמַרְתִּי לָהֶם לְהִירִים אֶת הַטִּישׁוֹ, כְּשֶׁאֲמַרְתִּי לָהֶם לְהִירִים אֶת הַטִּישׁוֹ חֲזֵרְתִּי וְהִזְהֵרְתִּי אוֹתָם לֹא לֵאכּוֹל.

⁵⁸ וצ"ב. אֲךְ גַּם אִם נֹאמַר שֶׁהֵם הִתְקַדְּמוּ יוֹתֵר, בְּרוּר שִׁישׁ הַבְּדֵל מֵהוּתִי בֵּין הַתְּקַדְּמוֹת מִשֶּׁה וְאַהֲרֹן לְבֵין הַכֹּהֲנִים וְהָעָם, שֶׁהִרִי הַתּוֹרָה חִילְקָה בֵּינֵהֶם.

⁵⁹ הַפְּעֻלָּה: בְּשִׁינוֹן הָאֲחֵרוֹן כָּל יֵלֵד שִׁינָּה בַּתּוֹרוֹ דִּיבֵר אֶחָד וְכוּלָם עֲנוּ בְּסוֹף 'הֵן' אוֹ 'לֹאוּ'.

⁶⁰ לֹא לִימַדְתִּי בַּתְשַׁע"ו אֶת עֲשֵׂרֶת הַדִּיבֵרוֹת (הִרְבַּ נְחוּם לָקַח אֶת שְׁתֵּי הַכִּיתוּת 11:45 עַד 14:30).

⁶¹ וְלֹא רִאִיתִי מִי שֶׁפִּירֵשׁ לְהֵאֱמִין שֶׁד' הוֹצִיא מִמִּצְרַיִם. הִרְבַּ יַעֲקֹב לְבַנּוֹן בְּשִׁיעוֹר הַסִּבִּיר – אֱלֹהִיךָ – שֶׁד' תְּלוּי בֶרֶךְ, בַּחֲנִינָה "יִמָּךְ הַמִּקְרָה (אוֹה"ח כ"ה:כ"ה).

וּמִדִּיק מִהֶרֶם בְּסִפְרֵי הַמִּצְוֹת שְׁצִיטָה רַק "אֲנֹכִי ד' אֱלֹהֶיךָ" – בְּלִי הַהִמָּשָׁךְ. שֶׁהַמִּשְׁמַעוֹת – בְּמַעֲמַד הַר סִינִי מִתְּגַלֶּה זֶה.

⁶² הוֹסֵפָה: הַרְמַב"ן מְבִיא הַמוֹן דְּבָרִים שְׁכֻלּוּלִים בְּאֲמוּנָה הַזֹּאת. (שִׁישׁ ד'. קִדְמוֹן. בִּרָא הַכֹּל. יוֹדֵעַ וּמִשְׁגִּיחַ. יוֹכֵל וְיֹחִיד).

⁶³ הַרְחַבְהָ: צַחֲקוֹ עַל סוּגֵי עֲבוּדוֹת זָרוֹת שׁוֹנוֹת וּמִשְׁנוֹת וְדַרְכֵי עֲבוּדָתָם.

⁶⁴ בְּאוֹצֵר מִפְּרָשֵׁי הַפֶּשֶׁט נִקְטָטִים שֶׁהַרְמַב"ן מְסַבֵּיר – נִקְטָט, וְאֲבַע"ז – זֹכֵר. וצ"ב.

בודאי מרוב פחד מלהישבע לשקר הוא יגיד את האמת. (סיפרנו על אחד שהפסיד את כל כספו כי לא רצה להישבע אף שהיה מותר) **כִּי לֹא יִנָּקָה – יִסְלַח ה' אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לְשׁוֹא:**

שבת. דגשים: חשיבות השבת. נעימות השבת.

(ח) **זָכוֹר –** ראינו ב"ואתחנן" שכתוב "שמור", ונזכרנו בפיוט – "זכור ושמור בדיבור אחד"⁶⁵. **אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת –** כל הזמן תזכור את השבת (ע"פ רש"י במילה 'זכור'): "היום יום ראשון בשבת" (של"ה⁶⁶, ומוסיף שבשבת יאמר שבת שלום ולא בקר טוב, מובא במשנ"ב) / עם החפץ הזה אתחיל להשתמש בשבת (ע"פ רש"י כפשוטו⁶⁷). **לְקַדְּשׁוּ –** ע"י שתזכור אותו כל השבוע ותעשה את כל מה שצריך תוכל בשבת לקדשו בלימוד ובשאר ענייני קדושה (ספורנו). בנוסף למדו מכאן חכמים שגם בשבת עצמה צריך לקדש את השבת (קידוש). [ובמדרש: קדשהו במקרא, במשנה, במאכל, במשתה, בכסות נקיה, באוכל מתוק...]

(ט) **שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעֲשִׂיתָ כָּל מְלֶאכֶתְךָ –** ותסיים את כל המלאכות שלך ע"מ שלא תצטרך לעבוד בשבת. וכי אפשר לסיים הכל? אלא שיחשב בעיניך כאילו סיימת הכל שלא תחשוב על זה בשבת⁶⁸.

(י) **וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ –** זמן של שביתה, של הפסקה ממלאכה. שמיועד בשביל לעשות דברים לשם ד' – ללמוד תורה, ולהתענג (ספורנו, אבע"ז, חזקוני ואוה"ח⁶⁹). **לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלֶאכָה –** שום מלאכה (כל סוג מלאכה שהוא) **אִתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ –** הקטנים, כבר מגיל קטן צריך האב למנוע מהם. **עֲבָדְךָ וְאִמָּתְךָ –** כנעניים שملו וטבלו, הם נחשבים חצי יהודים, ומקיימים מצוות כאשה. אמנם הם חייבים מעצמם לשמור שבת, אבל אם הם מחללים את השבת ואתה לא מוחה אתה עובר על איסור (רמב"ן). **וּבְהִמָּתְךָ –** אל תעביד אותה⁷⁰. **וְגֵרְךָ –** שהתגייר **אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ –** בעיר שלך (מכילתא).

(יא) על מה אנחנו צריכים לחשוב כשאנו שומרים את השבת? **כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיָּנַח –** והוא סיים. וזה נחשב 'כאילו' הוא הולך לנוח (ולמה כתוב 'וינח' ולא 'וישב'?) לרמוז שאנחנו צריכים לנוח בשבת⁷². **בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עָלָּךְ כָּן –** לכן בַּרְךָ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וְיִקְדָּשְׁהוּ – ברך – שזהו יום מנוחה ושמחה, ויקדשהו – שזה יום לימוד תורה (חוברות מורשה⁷³). ראינו את עניינה של השבת המופיע ב"ואתחנן" – לזכור את יציאת מצרים.

סוף עשרת הדיברות. דגשים: הרחבנו על מצוות כיבוד אב ואם.

(יב) **כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ**⁷⁴ **לְמַעַן –** בשביל ... **יִאָּרְכוּ יָמֶיךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ –** גם תחיה לאורך ימים וגם לא תגלה מא"י (ספורנו)⁷⁵.

דיברנו על 2 הלוחות, שבאופן מפתיע לוח ימין הוא הרבה יותר ארוך, אז למה יש שם 5 דיברות? ראינו שהדיברות הראשונות עוסקות בבאל"מ והשניות בבאל"ח, ושאלנו – למה כיבוד אב ואם בצד של מצוות שבין אדם לחבירו? כאן אנו רואים שיש לכבד את ההורים כמו שמכבדים את ד'. אמרנו ששלושה שותפים באדם, ובזה שאדם מכבד את הוריו הוא מכבד את ד'. תלמיד יקר הוסיף שע"י שמכבד את הוריו ילמד איך לכבד את ד'. ע"פ דבריו הבאנו את הפסוק: "כבד את ד' מהונך" ו"את ד' אלוקיך תירא". קראנו הלכות מהרמב"ם 'ממרים' ואח"כ הראתי להם כתי"ק של הגרמ"א שם שאלתי את הגרמ"א: אם אני לאבא שלי שאני לא רוצה שיעשה לי דברים כמו שכתוב בהלכה זה יגרם לו אי נעימות... הרב אמר לי – "העיקר לא לבייש". סיפרתי על הרב יעקב עדס, שזכיתי שדיבר איתי כשעה וחצי – ביקשתי חיזוק בלימוד תורה – חצי מהזמן דיבר על ענייני לימוד תורה, ופתאום עבר לענייני כיבוד הורים עוד שלושת רבעי שעה.

(יג) **לֹא תִרְצַח –** כמובן עם ישראל לא העלה על דעתו לרצוח, אך עשרת הדיברות זה היסודות, ובנוסף זה לכל הדורות, ויבוא יום ויהיו ח"ו כאלו שיחשבו לרצוח. בנוסף כל אחד שמע מה שמתאים לפי הדרגה שלו, והרי גם "להלבין פני חבירו" נחשב רצח (ע"פ אבע"ז. הרב גדי שר שלום). **לֹא תִנָּאֵף –** לשכב עם אשת איש. **לֹא תִגְנוֹב –** נפשות⁷⁶. גניבה רגילה מופיעה

⁶⁵ הוספה: עיין בדברי רש"י, מברר את עומק המושג "בדיבור אחד".

⁶⁶ לבדוק אם גם הרמב"ן מביא כן.

⁶⁷ הרחבה: מה עשו הלל ושמיאי כשמצאו בהמה ביום חול.

⁶⁸ הרחבה: סיפור על חסיד שחשב בשבת לסתום גדרו ביום ראשון, ובגלל שחשב על כך החליט שלא לעשות כן, והצמיח לו ד' צלף ששימש כגדר ולעוד דברים.

⁶⁹ ובאוה"ח: תתענג לשם ד' ולא לשם עצמך.

⁷⁰ לברר את ההלכה המדויקת

⁷¹ הרחבה: הסיפור על ר' אלעזר. מה המקור?

⁷² הוספה: כי בשלימות באה המנוחה (ספורנו)

⁷³ צ"ב: אולי עדיף להסביר פשוט כרש"י.

⁷⁴ תשע"ג: שווה הכבוד בין האב לאם "איש אימו ואביו תיראו", (אבל האמא גם חייבת בכבוד האבא, אך אם הם גרושים...) אא"כ יש התנגשות.

⁷⁵ הרחבה: סיפור על דמא בן נתינה. וכן על הגר"א שמידי יום ביומו היה הולך לאביו ולאִימו ואומר להם בוקר טוב. סיפור על ר' דוד מללוב, שנסע ללובלין להסתופף אצל רבו החוזה. בדרך נודע לו שאמו בא הליקור באחת הישובים הסמוכים – הורה הצדיק לעגלון לשוב לעירו, וכשהעגלה נעצרה בפתח ביתו אמר לו – עכשיו תחזור שוב למקום בו אימי נמצאת, כדי שאכבדה כראוי ולא כבדרך אגב (אמרת השבוע בשיחת השבוע).

⁷⁶ ר' זלמן מוולוז'ין שבצעירותו למד בביכ"ס וחשד בו מישהו שגנב סידור, ואמר אחד הלומדים שם – לא יכול להיות שצדיק כזה יעבור על דיבר מעשרת הדיברות. אמר לו ר' זלמן – גם אם ח"ו הייתי גונב לא הייתי עובר על אחד מעשרת הדיברות, כי "לא תגנוב" המובא שם זה בנפשות.

אח"כ, אך כאן מדובר על העברות החמורות ביותר. כמובן כפי שאמרנו היו כאלו שהבינו – גניבת ממון, היו שהבינו גניבת דעת וכן על זה הדרך (ע"פ ספורנו). **לֹא תַעֲנֶה** – אל תעיד בִּרְעֵף עַד שֶׁקָרַךְ – עדות לא נכונה. ואפילו אם בא אליך הרב המובהק ואמר לך – אני ראיתי שראובן גנב משמעון 1000 שקל, ואני רוצה שתעיד איתי כאילו ראית. אפילו שאתה בטוח שהרב שלך דובר אמת אסור לך להעיד (רמב"ם)⁷⁷.

(יד) **לֹא תִחַמַּד בֵּית רֵעֶךָ**⁷⁸ – אל תרצה בלב דבר ששייך לחבר שלך ותתכנן איך יביא לך. אם למישהו קנו אופניים ואתה רוצה שגם לך יהיו אופניים ודאי שזה לא אסור. אבל אם אתה רוצה שיהיה לך את האופניים שלו, ואתה מתכנן תוכניות איך לגרום שהוא ירצה להביא לך, אפילו שלא עשית שום דבר – עברת על האיסור (רמב"ם ב"לא תתאוה"). **לֹא תִחַמַּד אִשְׁתִּי רֵעֶךָ** – הוא מתכנן איך לגרום לו לגרש את אשתו כדי שיוכל להתחתן איתה. **וְעֵבְדוּ וְאַמְתוּ וְיִשְׁוּרוּ וְחָמְרוּ וְכָל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ**⁷⁹.

יראת הרוממות. דגשים: גודל המעמד. יראת החטא שהוטבעה בתוכינו.

התורה חוזרת ומספרת ממה קרה אחרי הדיברה השניה. (טו) **וְכָל הָעָם – אֲנָשִׁים נָשִׁים וְטָף (אבע"ז). רֹאִים אֶת הַקּוֹלֶת –** נס שאפשר לראות את הקולות. **וְאֵת הַלְפִידִם –** נראה לי ניצוצות שיצאו מן האש (ע"פ יב"ע). **וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֵת הַקָּהָר עֲשֹׂן וַיֵּרָא הָעָם וַיִּנָּעוּ –** נרעדו ופחדו וַיַּעֲמְדוּ מִרְחָק – ומרוב פחד הם הלכו אחורה עוד ועוד, בכל דיבר, ובסופו חזרו, כי רצו להתקרב לשמוע דבר ד'. כך היה בתי הדיברות הראשונות. גם נביא גדול וקדוש בזמן נבואה הוא לא מצליח לעמוד רגיל, היחידי שהצליח היה משה רבינו שדיבר עם ד' כמו שאדם מדבר עם ריעהו. מה קורה לעם ישראל כשהם שומעים את דבר ד' בעצמם? שם יש כאלו ודאי בדרגה פחות גבוהה. הם נרעדים בפחד גדול, והולכים אחורה 12 מיל, שזה בערך 12 קילומטר.

(טז) **וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה**⁸⁰ – אחרי הדיברה השניה⁸¹. **דַּבֵּר אִתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה –** אותך נוכל לשמוע, אך לא את ד' (אוה"ח). **וְאַל יִדְבֹּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן נָמוּת –** שלא נמות.

(יז) **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם אֶל תִּירְאוּ –** אל תפחדו. **כִּי לְבַעֲבוֹר נְסוּת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים –** בשביל לרומם אתכם [דיברנו על 'נס' של תורן]. **וּבַעֲבוֹר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תִחַטְּאוּ –** יהיה לכם תמיד יראת שמים, כי אתם מבינים את גדולתו של ד', אם לא היו קולות וברקים ואש זה היה נראה כמו חבר שמדבר איתכם⁸². מאז מעמד הר סיני אדם לא מעז לחטוא. הרחבנו⁸³.

(יח) **וַיַּעֲמֵד הָעָם מִרְחָק –** מלאי יראת שמים. **וּמֹשֶׁה נָגַשׁ אֶל הָעָרְפֶּל –** לעומת עם ישראל שמתרחק משה מתקרב אל השכינה (אבע"ז). **אֲשֶׁר שָׁם הָאֱלֹהִים –** מתגלה. שם משה המשיך לקבל מהקב"ה את המשך התורה. בהמשך אותו היום ירד משה מן ההר ולימד את עם ישראל את פרשת משפטים.

המצוות שאחרי מתן תורה. דגשים: היראה והאהבה שבמעמד הר סיני. הרצון וההשתוקקות לעבודת ד', ומתוך כך האזהרות מה לא לעשות, ומה שכן איך לעשות – ההבנה שכל מה שאנחנו עושים זה רק ע"פ ציווי ד'.

(יט) **וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה –** בו' בסיוון, אחרי מעמד הר סיני. **כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל –** עם ישראל נמצא כעת במדרגה עליונה מאוד, לאחר מתן תורה הוא ירצה להמשיך להרגיש את אותה רמת קירבה לד', אך כבר לא יהיה מעמד הר סיני כל כך עליון, מה צריך לעשות? ללמוד תורה, להקריב קרבנות בבית המקדש וכו'. יש חשש שעכשיו עם ישראל ימציא לעצמו כל מיני דרכים לעבוד את ד', לכן ד' מצווה ציווים אלו. **אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם –** ראיתם בעצמכם שדיברתי אתכם, ולא סיפרו לכם. וכפי שראיתם זה לא היה דיבור רגיל אלא דיבור אלוקי – מן השמים (השמים מבטאים את גודל כבוד ד', אבע"ז ע"ש)⁸⁴.

⁷⁷ הרחבה: סיפרנו על אחד שנעלמה לו הפרה, בא חבירו ואומר לו – אני ראיתי שיוסלה גנב לך. הלכו לבית דין, ובית הדין הלקה את המעיד. כי זה לשון הרע. מה יעשה? הרי הוא בטוח? האם מותר לו להביא חבר טוב שלו שיעיד? לא, זה עדות שקר! ואפילו אם זה רבו המובהק.

⁷⁸ תשע"ג: לא לרצות בלב לקחת משהו ששייך לחבר שלך. מקשה האבע"ז איך אפשר לצוות על הלב? האבע"ז מביא משל לכפרי שראה מרחוק את המלך בכרכרה מפוארת עם ביתו והוא רוצה לקחתה לאשה, היעלה על הדעת?! אותו דבר איך נעלה על דעתנו לרצות משהו ששייך לחברינו?!

⁷⁹ משימה: כמה אותיות יש בעשרת הדיברות? אומר בעל הטורים – כתר.

⁸⁰ תשע"ד: הכהנים וראשי המטות (אבע"ז).

⁸¹ אמנם האבע"ז והרשב"ם מסבירים שזה מדובר על המצוות שאחרי עשרת הדיברות, וכך הסברתי בשנים קודמות. אך נראה לי שראוי להסביר מה שנהוג. ואין זה קשה מצד סדר הפסוקים, כי קל להסביר שקודם סיימו את עשרת הדיברות. כמו כן רואים בפשטי הפסוקים שרק בשתי הדיברות הראשונות כתוב בלשון שד' מדבר בעצמו, ואח"כ משה אומר – לא תשא את שם ד' אלוהיך.

⁸² הרחבה: מי שמעלים אותו לתורה לא רוקד ובא לספר תורה, הוא מלא שמחה פנימית, אך גם מלא יראת שמים. כמו כן מי שהולך לרב, כל שכן במעמד הגדול הזה. [הזכרנו את הסיפור של ר' יהושע והקיסר. חולין ס].

⁸³ מה גורם לאדם שבים שישו אין לו בעיה ללחוץ על המתג, ובשבת הוא לא מעז ללחוץ על המתג? מעמד הר סיני, גרם לנו להיות מלאים יראה ורתת שלא לחטוא. סיפורי על חבר שאכל בורקס חלבי וזכר שהוא בשירי וכמעט הקיא את מה שאכל. אם זה היה גוי זה לא היה מפריע לו. רק בגלל שעמדנו במעמד הר סיני אנחנו לא מעזים לחטוא.

⁸⁴ הוספה: ובכונות רש"י: רש"י מתכוון שהקול בא מהשמים והמראה מהארץ.

(כ) לא תַעֲשֹׂן אֹתִי – אל תעשו דמות שתהיה יחד איתי, כלומר שתשתחוו אלי דרך אותה דמות (מכילתא, ו"נ ברמב"ן ע"ש).⁸⁵ אך יש דמות אחת שד' אמר לעשות, כמובן בלי להשתחוות אליה, את זה אפשר לעשות בדיוק בצורה בה ד' ציווה, זה הכרובים. **אֱלֹהֵי כֶסֶף וְאֱלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשֹׂוּ לָכֶם** – את הכרובים לא תעשו מכסף (לעומת מנורה שאם אין של זהב מותר לעשותה מכסף או ממשוהו אחר), וגם מזהב אל תוסיפו יותר משנים כי זה יחשב לכם עשיית אלוהים אחרים, גם אל תעשו כרובים בביהכ"נ אלא רק כפי שציוויתי, ואם תעשו יחשב בעיני כע"ז.

(כא) מִזְבַּח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִּי – צמוד לאדמה, שאין תחתיו מערות ושאינו על עמודים. **וְזִבְחָתָּ עָלָיו אֶת עֹלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלָמֶיךָ אֶת צֹאנְךָ וְאֶת בְּקָרְךָ** – עולות ושלמים שהם מן הצאן ומן הבקר. **בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכִּיר אֶת שְׁמִי** – שציוויתי להזכיר את שמי, זה בית המקדש, וגם בבתי כנסיות. **אָבּוֹא אֵלֶיךָ וּבִרְכָתֶיךָ** – שם השכינה שורה, ושם אברך אותך באופן מיוחד. אומר הקב"ה לבניו – אתם חושבים שבשביל לעבוד אותי אתם צריכים לעבוד את משמשי, לא כן – אני עצמי מתגלה אליכם ומברך אתכם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות (ע"פ ספורנו).

(כב) וְאִם – כֹּאשֶׁר מִזְבַּח אֲבָנִים תַעֲשֶׂה לִּי לֹא תִבְנֶה אֲתֶהָן – את האבנים גְּזִית – אבנים מסותתות. **כִּי חֲרָבָה הִנֵּפֶת עָלֶיךָ וְתַחֲלִלָהּ** – כי (רמב"ן, ע"ש) אתה צריך להניף על המזבח חרב (ברזל שניתן לעשות ממנו חרב)⁸⁶, וכיצד מזבח שמביא לשלום בין עם ישראל לד' יבנה ע"י מה שמחריב? דבר זה מחלל את קדושת המזבח. אם כן, כיצד חוצבים את האבנים מההר? היתה תולעת מיוחדת שנקראת תולעת שני שהיו חוצים איתה את האבנים, היה זה נס. היא נעלמה. [את אבני בית המקדש אפשר לחצוב עם ברזל, אך לא במקום בית המקדש, במקדש אין ברזל, חוץ מסכיני השחיטה. רמב"ן⁸⁷]. הרמב"ם פוסק שאם נגע ברזל באבן אפילו שלא פגם בה – אבן זאת פסולה למזבח.

(כג) וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלֹת – בַּמְדַּרְגּוֹת עַל מִזְבְּחִי – מקרקעית המשכן עד גג המזבח, אלא תעשה כבש. **אֲשֶׁר לֹא תִגָּלֶה עֲרֹתֶיךָ עָלָיו** – כדי שלא תגלה הערווה עליו. כלומר שמדרגות המזבח יראו את מקום הערווה, ואף שהמכנסים מכסות, ס"ס זה עדיין קצת ביזיון לאבני הקודש⁸⁸. הרמב"ם פוסק שאפילו שיש כבש ולא מדרגות יש ללכת עקב בצד גודל. והלא דברים ק"ו – ומה אבנים שאין בהם דעת צריך להקפיד ולא לבזותן, כ"ש אדם שהוא בצלמו כדמותו של הקב"ה צריך להיזהר לא לבזותו.

⁸⁵ תשע"ג: כלומר, אתם מאמינים בי, אך ע"מ שתוכלו לעבוד אותי אתם עושים דמות לעבוד אותי דרכה (מכילתא, ובדומה לזה כתב רש"י (ע"פ הסבר המכילתא ולא ע"פ הסבר הרמב"ם)). צ"ע הערה זו.

⁸⁶ צ"ע: לא הצלחתי להבין – אז איך בונים את המזבח? איך מוציאים אבנים מההר? האם באמת המזבח היה עם בליטות ולא חלק? החרבה: מה היה אצל שלמה.

⁸⁸ שאלות התלמידים תשע"ד: שאל תלמיד אהוב – למה זה דווקא במזבח ולא במנורה?